

Didaktika - Előadás vázlat

Dr. Varga Lajos - BME-GTK MPT

Tartalomjegyzék

1. A didaktika tárgya, kapcsolatai	2
1.1. A didaktika tárgya	2
1.2. A didaktika kapcsolatai más tudományterületekkel	2
1.3. Irodalom	3
2. Általános művelés és szakmai képzés	4
2.1. Általános műveltség	4
2.2. Kapcsolatok a szakképző iskolákban	4
2.3. Irodalom	4
3. A szakképzés a magyar iskolarendszerben	5
3.1. A közoktatás	5
3.2. Az iskolarendszer	5
3.3. A jelenlegi magyar iskolarendszer	5
3.4. Irodalom	5
4. Az általános művelés iskolai tartalma	6
4.1. Az iskola szerepe az ált. műveltség megalapozásában	6
4.2. Az MTA EKB (a Magyar Tudományos Akadémia Elnökségi Közoktatási Bizottsága)	6

4.3. A Nemzeti Alaptanterv (NAT)	6
5. A szakmai képzés szerkezete	7
5.1. Az Országos Képzési Jegyzék (OKJ)	8
5.2. Irodalom	9
6. A tanítás-tanulás célrendszere	9
6.1. Irodalom	10
7. A tananyag kiválasztása	10
7.1. Irodalom	11
8. A tanterv	11
8.1. Tantervtípusok	12
8.2. Tantervfejlesztés	12
8.3. Tanterv és képzési program	12
8.4. Irodalom	12
9. A tanári munka útmutatói és segédletei	13
9.1. Dokumentumok	13
9.2. Segédletek	13
9.3. Irodalom	14
10. Tanulói segédletek	14
10.1. <i>Önálló kidolgozás</i>	14
11. A tanítás-tanulás rendszerelmélete	14
11.1. Rendszer	15

11.2. A tanítás-tanulás mint rendszer	15
11.3. Irodalom	15
12.A tanítás-tanulás folyamatának megtervezése	15
13.A tanítás-tanulás megtervezése a csoportalkotás szempontjából	16
14.Munkaszervezés az osztálycsoportokon belül	17
15.A tanítás-tanulás folyamatának időbeli megszervezése	18
16.Didaktikai alapelvek	19
17.Didaktikai feladatok	21
18.Az oktatási módszer	22
18.1. Ajánlott irodalom	23
19.Az új ismeretek feldolgozásának módszerei	24
19.1. Ismeretközlés	24
19.2. Bemutató (tanári/oktatói demonstráció)	24
19.3. Szeminárium és vita	24
19.4. A brain storming módszer – <i>önálló kidolgozásra</i>	24
19.5. A felfedeztetés	25
19.6. A szemléltetés	25
19.7. A munkáltatás	25
19.8. Ajánlott irodalom	26
20.A gyakorlás, rögzítés módszerei	26

20.1. A gyakorlás/gyakoroltatás	26
20.2. Rögzítés	26
20.3. Ajánlott irodalom	27
21.A szakmai gyakorlati képzés módszerei	27
21.1. <i>Önálló kidolgozásra</i>	27
22. Ellenőrzés, értékelés, osztályozás	27
22.1. Ellenőrzés	27
22.2. Értékelés	29
22.3. Osztályozás	29
22.4. Irodalom	31

1. A didaktika tárgya, kapcsolatai

1.1. A didaktika tárgya

Az elnevezés: az ógörög didaszkein = oktatni szóból oktatástan, tanítástan, általános didaktika, oktatáselmélet

Tárgya: az oktatás általános elmélete

Hagyományosan (Comenius/Komensky/)

- mit tanítsunk és
- hogyan tanítsunk

Ma:

- a tanítás-tanulás értelmezése,
- a tanítási-tanulási célok,
- a tananyag kiválasztása és elrendezése,
- a tanítás-tanulás folyamata,
 - módszerei,
 - eszközei,
 - eredményének megállapítása

Házi feladat: *Vizsgálja meg, hogy mit tartalmaz az alábbi három didaktika könyv, és hasonlítsa össze, hogy mely témakörök közösek, melyek nem.*

- *Báthory Zoltán: Tanulók, iskolák, különbségek*
- *Nagy S.: Az oktatáselmélet alapkérdései,*
- *Székelyné – Szokolszky: Didaktika műszaki pedagógusok számára.*

1.2. A didaktika kapcsolatai más tudományterületekkel

1. Pedagógia tudományterületek:

- oktatásmódszertan (szakmódszertan, módszertan, metodika, speciális didaktika, tantárgy-pedagógia)
- oktatástechnológia

- összehasonlító pedagógia
- neveléstan
- neveléstörténet
- oktatás-gazdaságtan
- oktatásszociológia

A legszorosabb a kapcsolat az oktatásmódszertanokkal.

Szokásos (elsősorban német) hierarchikus kapcsolatrendszer:

- didaktika (allgemeine Didaktik = ált. didaktika)
- szakmacsoport/tantárgycsoport didaktikája (Bereichs-didaktik = szakterületi didaktika)
pl. a gépészeti, a természettudományi oktatás didaktikája
- szakmódszertan (Spezielle Didaktik, Fachdidaktik) = egy-egy tantárgy oktatásának kérdései

2. társadalomtudományokkal

- pszichológia
- filozófia
- szociológia

3. matematikával, természettudományokkal és műszaki tudományokkal

elsősorban közvetett kapcsolat a módszertanokon és az oktatás technikán keresztül
pl.

- matematika: kvantitatív kutatási módszerek
- természettudományok: megismerési módszerek
- műszaki tudományok: megismerési módszerek, a szakmai gyakorlati képzés módszerei

Néhány didaktikai alapfogalom

- ismeret
- jártasság
- készség
- képesség

1.3. Irodalom

:

Báthory Z. [2] I. fejezet

Nagy S. [5].: II. fejezet

Székelyné-Szokolszky [12]: I. fejezet

2. Általános művelés és szakmai képzés

2.1. Általános műveltség

Kétféle értelmezés:

- a mindenki számára szükséges műveltség a szakmától függetlenül
- ami a szakmai képzéshez szükséges

Szakmai képzettség

- a hivatás, szakma, foglalkozás gyakorlásához szükséges felkészültség
- elméleti rész (oktatás eredménye)
- gyakorlati rész (képzés eredménye)
- szintjei (az NVQ-rendszer szerint):
 - 5. Magas szintű / stratégiai vezetői szint
 - 4. Vezetői / szakértői
 - 3. Összetett szak- és/vagy ellenőrzői
 - 2. Jártasságok és felelőségek
 - 1. Alapozó- és alapmunka
- szakterületei (az NVQ-rendszer szerint): 11

2.2. Kapcsolatok a szakképző iskolákban

Házi feladat: *Ábrázolja derékszögű koordinátarendszerben az általános művelés és a szakmai képzés arányának változását évfolyamonként abban a szakmában, amelyben oktat. Az ordináta tengelyen jelölje az évfolyamokat, az abszcissza-tengelyen pedig a megoszlást százalékban.*

2.3. Irodalom

Báthory Z. [2]: 128-132. o.
Benedek A. [3]: 108-112. o.

3. A szakképzés a magyar iskolarendszerben

3.1. A közoktatás

- fogalma
- résztvevői
- az állam szerepe

3.2. Az iskolarendszer

- rendeltetése
- alapvető kettős feladata:
 - egyenlő esély nyújtása
 - a tehetségek kiemelt gondozása
- egységességre törekvő isk.-rendszerek egységes iskola, Gesamtschule-kísérletek
- differenciálásra törekvő isk.-rendszerek kialakulása:
 - az adott ország tradíciói
 - az adott kormánykoalíció oktatáspolitikája
- európai tendenciák

3.3. A jelenlegi magyar iskolarendszer

- szerkezete
- elemzése az alapvető kettős feladat szempontjából
- a posztszekunder fokozat fogalma, kapcsolatai
- a NAT
- a szakképzés világbanki modellje

3.4. Irodalom

Sallay M.[11]: Új szakképzési modell. Tanulmányok.
Melléklet!

4. Az általános művelés iskolai tartalma

4.1. Az iskola szerepe az ált. műveltség megalapozásában

Irodalom:

Kiss Árpád: Műveltség és iskola

4.2. Az MTA EKB (a Magyar Tudományos Akadémia Elnökségi Közoktatási Bizottsága)

- célkitűzése
- munkálatainak ideje
- jelentősége
- ajánlásai
 - koncepcionális jellemzők
 - * műveltségi területek (tantárgyak helyett)
 - * szomatikus nevelés (korszerű, kiterjesztett értelmezés)
 - * a technikai alapműveltség elengedhetetlen összetevő a korszerű ált. műveltségben
 - műveltségi („nevelési”) területek
 - * nyelvi kommunikációs nevelés
 - * matematikai
 - * természettudományi
 - * történelmi, társadalomtudományi politikai nevelés
 - * esztétikai nevelés
 - * szomatikus nevelés
 - * technikai nevelés

Irodalom:

Rét Rózsa: Műveltségkép az ezredfordulón.
Akadémiai K., Bp., 1980

4.3. A Nemzeti Alaptanterv (NAT)

- koncepcionális jellemzői
 - 10 évi iskolázás egységes alapműveltsége
 - műveltségi területek

- a kimenet- (az eredmény) felöli megközelítés
- eredmény-megállapítás (vizsgakoncepció)
- központi alaptanterv – helyi konkrét tervek; kötelezőség és helyi szabadság

- tartalma
- bevezetése
- hatása a szakmai képzésre

5. A szakmai képzés szerkezete

Szakmai szint

Képzési szint

Két fő területe:

- szakmai elméleti képzés
- szakmai gyakorlati képzés

tantárgyakban, foglalkozásban való megjelenése:

- szakmai elméleti tantárgyak, ide tartoznak a szakmai előkészítő tantárgyak is
- szakmai gyakorlati foglalkozások

A képzés színhelye szerint

- iskolai keretben
- iskolán kívül, de iskolai szervezésben
- munkahelyi képzés

kapcsolódásuk

A duális rendszerű szakképzés:

Vertikális szerkezet

- alapozó képzés – rendszerint iskolai

- specializáció – rendszerint munkahelyi
- szendvics-rendszerű képzés

Horizontális szerkezet

- szakmacsoportok: a világbanki modellben 13
 - gépészet;
 - elektrotechnika-elektronika;
 - informatika-hírközlés;
 - építészet;
 - közlekedés;
 - vegyészet;
 - élelmiszeripar;
 - környezetvédelem-vízgazdálkodás;
 - kereskedelem-marketing;
 - közgazdaság;
 - mezőgazdaság;
 - vendéglátóipar-idegenforgalom;
 - humán szolgáltatások
- képzési szakmák
- tendencia: a képzési szakmák számának csökkenése ezzel együtt széles alapozás

5.1. Az Országos Képzési Jegyzék (OKJ)

- rendeltetése
- az „államilag elismert szakképesítés” jelentése
- a FEOR fogalma
- előképzettségi szintek
- a képzési idő és forma megadásának módja az OKJ-ben

Házi feladat: *Mutassa be az ábrán az iskolájában folyó szakképzés horizontális és vertikális szerkezetét.*

5.2. Irodalom

Benedek A. 29-42., 103-124. o.

Országos Képzési Jegyzék

Sallay M.: Új szakképzési modell. Tanulmányok. General Press, 1996

6. A tanítás-tanulás célrendszere

A tanulási célok, követelmények értelmezése

Cél-, ill. követelmény-taxonómia

B.S. Bloom taxonómiája

- mérhetőség
- három terület (domain)
 - kognitív
 - affektív
 - pszichomotoros

Nagy Sándor

Nagy József — a jártasság (külső, belső algoritmus szintjén), valamint a maximális begyakorlottság szerinti tagolás a szakmai gyakorlati képzés szem- pontjából

Itelson megőrzés kategóriája

Báthory Z. általános pedagógiai követelményrendszere (Báthory 147. o.)

A kompetencia-alapú képzés

a kompetencia

- értelmezése
- mint szakképzési cél és követelmény
- főbb körei
 - szakmai kompetencia (szakmai tudás)
 - munkakompetencia
 - szociális kompetencia

- a munkáltatók által elvárt kompetenciák az U.S. MüM felmérésében (melléklet)

Házi feladat Foglalja táblázatba, hogy milyen követelmény-taxonómiai rendszert használ a saját tantárgyának tanterve.

6.1. Irodalom

Báthory Z. 143-154. o.

Nagy S.: 73-101. o.

Melléklet: 2

7. A tananyag kiválasztása

Kiválasztás

- általános művelés:
 - az általános műveltségről alkotott felfogás
 - * kultúrrégiók
 - * egy-egy nép kulturális öröksége, hagyományai
 - * az adott társadalomba való beilleszkedés, hely- és munkamegtalálás (szocializáció) feltételei
 - az iskolában nyújtható rész
 - * EKB-ajánlások
 - * NAT
- szakmai képzés:
 - a teljes értékű szakember felkészültsége (szakmai szint)
 - az iskolában, ált. a képzésben nyújtható rész (képzési szint)
 - a képző intézmény sajátos lehetőségei
- kívánalmak:
 - korszerűség
 - szakszerűség, ill. tudományosság
 - az adott iskolaszinten elsajátítható

Elrendezés

- lineáris

- koncentrikus
- spirális, spirális teraszos

7.1. Irodalom

Nagy S. 71-136. o.

Székelyné-Szokolszky: 94-121. o.

8. A tanterv

- Fogalma
- Rendeltetése
- Tartalma (a jelenleg érvényben lévő szakmai tantervek alapján)
- Legitimálása
- Központi, helyi tanterv, a NAT
- Érdekek és érdekütközések
 - a képzésben résztvevő, a család érdekei
 - * konvertálható képzettség
 - országos érdekek
 - * megfelelő színvonal
 - * egyenértékűség
 - országon belül (államilag országosan elismerhető képzettség)
 - külföldön (pl. magyar-osztrák egyezmény – OKJ)
 - helyi érdekek
 - * a régió, vonzáskörzet fejlesztése
 - a képző intézmény érdekei
 - * versenyképesség, kereslet-képesség
 - * konvertálhatóság

Tanterv és tanári szabadság

Deklarált és látens tanterv

8.1. Tantervtípusok

A tanterv súlypontja alapján

- tananyagközpontú
 - sillabuszszerű
 - részletező
 - súlyozó:
 - * ált. két kategória:
 - kötelező (törzsanyag)
 - ajánlott (kiegészítő anyag)
 - * háromkategóriás (pl. az osztrák AHS-tantervek)
 - kötelező
 - választandó (megadott témakörökből előírt számút)
 - szabadon választható
- követelményközpontú – kimenet felőli szabályozás
- folyamatközpontú (a tanítás-tanulás folyamata a központban)
pl. a szakmai gyakorlati képzés legtöbb tanterve
- kurrikulum (curriculum)
többlet: eredményellenőrzés (lehetőleg méréssel) visszacsatolás a tanítás-tanulási folyamatra

8.2. Tantervfejlesztés

- szakaszos (tantervi reformok)
- periodikus
- folyamatos

8.3. Tanterv és képzési program

A hagyományos és a kompetencia-alapú szakképzési program főbb jellemzői

Házi feladat: *Írja le a saját tantárgya tantervének típusát.*

8.4. Irodalom

Báthory Z. 155-172. o.

Nagy S. 101-136. o.

Benedek A. 11-28. o.

Varga L.: A technikusképzés bajor tantervének sajátosságai. Magyar Pedagógia, 1984, 1, 95-101. o.

Varga L.: A közismereti és a szakmai tantervek összehasonlító elemzése. Magyar Pedagógia 1988, 2, 158-171. o.

9. A tanári munka útmutatói és segédletei

9.1. Dokumentumok

- központiak
 - törvények (közoktatási, szakképzési)
 - rendtartás
 - tantervek, alaptanterv
 - OKJ
 - korábban: iskolatípus nevelési és oktatási terve
- helyiek
 - az iskola nevelési (pedagógiai) terve
 - tanmenet

9.2. Segédletek

- A tankönyv
 - rendeltetése
 - tankönyv és tanterv
 - tankönyv és tanári szabadság
 - tankönyvrendszer
 - típusok
 - * tananyagközpontú (posztszekonderi, felsőoktatási)
 - * követelményközpontú
 - * folyamat- (tanulási folyamat) központú
 - munkáltató tkv.-ek, munkatankönyvek
 - programozott tkv.-ek
 - kívánalmak
 - * szakszerűség
 - * a tanulóhoz való alkalmazkodás
 - feltételezett előismeretek

- ütemezés, tagolás
 - információsűrűség
 - stílus
 - illusztráltság
- tanári kézikönyv/segédkönyv
 - szakmai, pedagógiai kiadványok, folyóiratok (ped.: Magyar Pedagógia, Pedagógiai Szemle, Köznevelés, Szakképzési Szemle, Szakoktatás, módszertani folyóiratok)
 - tágabb értelemben ide sorolhatók a taneszközök is
 - a saját iskolájában a tanár/szakoktató rendelkezésére álló speciális segédletek

Házi feladat: *Írja le, milyen típusú a saját tantárgyának tankönyve.*

9.3. Irodalom

Benedek A. 43-62. o.

Nagy S. 287-300. o.

Nagy S.: Az oktatás folyamata és módszerei. Volos Bt., Bp., 1993. 143-155. o.

10. Tanulói segédletek

10.1. *Önálló kidolgozás*

Sorolja fel, hogy mely nyomtatott segédletek és eszközök állnak a tanulók rendelkezésére a tanuláshoz a saját iskolájában.

- A közismereti tantárgyakhoz
- A szakmai előkészítő és elméleti tantárgyakhoz
- A szakmai gyakorlati képzéshez
- A tanórán kívüli munkához (a tehetségesebb tanulókkal való foglalkozáshoz, a felzárkóztatáshoz)

11. A tanítás-tanulás rendszerelmélete

Rendszerelmélet – Ludwig von Bertalanffy

11.1. Rendszer

- elemek és tartós kapcsolataik
- bemenet, kimenet
- vezérelt, szabályozott rendszer

11.2. A tanítás-tanulás mint rendszer

- elemei
 - szűkebb értelmezés
 - tágabb értelmezés – a Coombos-féle modell
- vezérlés a tanítás-tanulás rendszerben
- szabályozás a tanítás-tanulás rendszerben a visszacsatolás kiindulási pontjai, megvalósítása

11.3. Irodalom

Báthory Z. 223-282. o.

Nagy S. 151-159. o.

Melléklet!

12. A tanítás-tanulás folyamatának megtervezése

- Kiindulási pontok: szakmaleírás (szakmai szint, szakmai tükör, OKJ)
 - képzési szint
 - tanterv, tankönyv, személyi feltételek, tárgyi feltételek
- Globális tervezés: a tantárgy oktatása egészének megtervezése
 - tanmenet
 - * rendeltetése: tanár, iskolavezetés, külső felügyelet készítik,
 - * hitelesítik a készítőket (a tanár, a munkaköz. vezető)
 - * jóváhagyja az igazgató, esetleg a szakfelügyelet/szaktanácsadó
 - tanári szabadság: elv +/- 1 heti óraszámeltérés nem kifogásolható
 - tartalmazza:
 - * az 50-es, 60-as években szigorú előírások
 - * ma lényegében: óraszám, tananyag, az óra tárgya, módszertani és egyéb megjegyzések

- * formanyomtatvány
- Tematikus tervezés: egy tantervi téma/témakör feldolgozásának megtervezése: a magyar gyakorlatban nem terjedt el
- Foglalkozás-, óratervezés
 - döntő fontosságú (a foglalkozáson/órán dől el minden)
 - foglalkozási terv/óravázlat
 - * a háború előtt: ajánlott, a tanár belátása és igénye szerint
 - * 50-es, 60-as években: kötelező, előírások, ellenőrzéskor óra előtt elkérték
 - * ma: a tanár belátása és igénye szerint, ajánlott
 - nagyon célszerű
 - használata az órán: nagyobb presztízsveszteség az esetleges kihagyás mint az esetenkénti és nem titkolt belepillantás
 - esetenként szolgálhat a tanulók munkavázlataként is.

13. A tanítás-tanulás megtervezése a csoportalkotás szempontjából

A „csoport” többszintű jelentése: korcsoport, osztály, osztályon belüli

Csoportalkotás

- életkor szerint: a legtöbb országban ez a domináns már az iskolarendszer is életkor szerint szerveződik
 - iskolatípusok:
 - * osztatlan – több évjárat egy csoportban/osztályban a középkorban szinte egyedüli szerv.forma, ma: csak szükségmegoldás az elemi 1-4. osztályban, közlekedésileg is kieső kis településeken (kevés gyerek)
 - hátrány: redukált tanterv
 - előny: természetesebb gyermekközösség (kicsik-nagyok együtt) felzárkózási lehetőség (a gyerek több éven keresztül mindent hall, ismételten)
 - * részben osztott
 - * osztott
 - * körzetesítés
 - előnyei,
 - hátrányai
 - osztály, osztályrendszer – Comenius vezette be
 - * osztály és osztályterem – a természettudományi iskolaszárnyak klasszikus elrendezése (a századfordulótól, gimnáziumokban, reálgimnáziumokban): előadó, előkészítő, szertár, könyvtár, tanári szoba, tanulókísérleti terem újra felfedezése a 60-as években
 - kabinetrendszer – a gyerekek bolyongása az iskolaépületben tanóráról tanórára, ott-hontalanság az osztályterem mint a csoport otthona

- osztálybontás: célja, jellegzetes, rendszerint két részre, tipikus tantárgyak a készségtantárgyak
- teljesítmény szerinti csoportosítás
 - az iskolarendszerben (elágazásos rendszerek)
 - iskolán belül (tagozatos osztályok)
 - osztályon belül: teljesítmény-csoportok - Gesamtschule-kísérletek, „egységes iskola”-kísérletek Mo.-on

Gesamtschule: általában két fokozat

- teljesítményfokozat /Leistungsstufe/
- felzárkóztató fok /Förderstufe/

Mindegyik tanuló valamelyikből az egyikbe, más valamelyikből a másikba kerül nevelési megfontolásból (mindenki tehetséges valamiben, és senki sem tehetséges mindenben) a felfelé jutás biztosítása és a lecsúszás lehetősége is adott

14. Munkaszervezés az osztálycsoportokon belül

- Osztálycsoportban
 - azonosmunkájú /un. frontális/ foglalkoztatás
 - * előnyei: együttes haladás, könnyebb irányítás, közös problémák megbeszélése
 - * hátrányai: a gyengék határozzák meg az ütemet, vagy leszakadnak, a jobbak unatkoznak
 - * adekvát tanári vezetés: direkt
 - * célszerű: az oktatás kezdeti szakaszán, kritikus témákban
 - differenciált osztálymunka
 - * lényege: a tanulási teljesítmény alapján differenciált foglalk.
 - * előnyei: a tanár jobban tud alkalmazkodni az egyes tanulókhoz
 - * hátrányai: nehezebb a kívánatos mértékben együttes haladási ütem biztosítása
 - * adekvát tanári vezetés: kombinált (gyengébbeknél direktebb, a jobbaknál indirektebb)
 - * célszerű esetei: inkább a gyakorlás, alkalmazás, ismétlés
- Kiscsoportok közt
 - csoportlétszám: általában 2-6 tanuló
 - összeválogatás:
 - homogén** — közel azonos teljesítményű tanulók egy csoportban, előny a differenciált csoportfoglalkoztatás lehetősége, hátrány a nehezebb együtt-tartás,

heterogén — különböző teljesítményű tanulók egy csoportban

- * előny a természetesebb összetétel, a jobbak segíthetik csoporton belül a gyengébbeket, könnyebb az együttthaladás biztosítása (ha fontos),
- * kockázata, hogy könnyebben válik dominánssá valamelyik tanuló a csoportban, nemkívánatos munkamegosztás alakulhat ki a csoporton belül

- Csoportok közti munkaszervezés

- azonosmunkájú: ugyanazon időben mindegyik csoport ugyanazt
- különmunkájú: ugyanazon időben mindegyik csoport mást végez
- forgószínpadszerű
- összedolgozó: összetett feladat részekre bontása, a részfeladatok kiosztása a csoportok közt, a részfeladat elvégzése, a részeredmények összegzése az összetett feladat megoldásává
- előnyök, hátrányok, adekvát tanári irányítás

15. A tanítás-tanulás folyamatának időbeli megszervezése

Az iskolarendszer

Képzési ciklus (pl. ált. iskola, szakközépiskola), bemeneti és kimeneti jellemzői

A tanévrendszer, a tanév bemeneti és kimeneti jellemzői a közép- és a felsőfokú okt-ban

A félév

A szemeszterrendszer

a szemeszter — félévre méretezett teljesítményegység, mindig kreditrendszerrel és rendszerint moduláris rendszerrel együtt

kredit — hallgatói munkaegység benne kontakt órák és önálló tanulási idő együttvéve, a BME-n 30 óra a szemeszter mérete általában (a BME-n is) 30 kreditpont így az egyetemi alapidplomáért min. 300, másoddiplomáért min. 90, főiskolai alapidplomáért min. 180, másoddiplomáért (pl. műszaki tanár) min. 60 kreditpont

szemeszter és félév — pl. műszaki tanár 4 szemeszter legfeljebb 8 félév alatt

- a szemeszter-, főleg a kreditrendszer előnyei: a tanulmányok egyenértékűsíthetősége karon, egyetemeken/főiskolák közt, és nemzetközileg is

modul — időkeret, amibe különböző képzési tartalmakat lehet betenni a tartalom cseréje következtében a kimenet

- nem változik (pl. speciálkollégiumok)

- specializálódik (pl. módszertanok, mérnök-menedzser)
- megváltozik (pl. gépész-, villamosmérnök, mérnöközgazd.)

Trimeszter — a tanév három egységre bontásából eredő egység

Tanítási ciklus, tanítási hét

Tanórarendszer – Comenius

Graduális – posztgraduális képzés, párhuzamos – követő képzés

Posztszekonderi képzés

16. Didaktikai alapelvek

Didaktikai alapelvek: mindenfajta oktatásra, képzésre érvényes alapelvek

Nem meghatározott:

- a számuk
- a megfogalmazásuk
- a fontossági sorrendjük

Nem minden didaktikai irányzat kezeli önálló kérdéskörként

Jelentőségük: az oktatás, képzés tervezésének és végzésének tudatosabbá tétele

Ajánlott irodalom: Székely-Szokolszky III. (a korabeli sallangok nélküli tényanyaga)

1. Az iskola és az élet kapcsolatának elve – „non scolae sed vitae discimus”

- oktatás, képzés terén a főbb kapcsolódási pontok
 - tananyag
 - módszer
 - felszerelés
- a szakmai képzésben különösen a gyakorlati képzés, főleg az iskolán kívüli
- nevelés terén: minden szervezet, így az iskola is hajlamos az elkülönülésre (az iskola világa – külvilág, bentlakásos iskolák, elitiskolák, tantestületi szellem)
- követelmény: társadalmi adekvátság

2. A tanítás-tanulás útján folyó céltudatos nevelés elve

- jelentése: a szaktárgyi munka behelyezése az iskola egészének nevelő hatásába, a nevelés elsődlegessége
- a gyakorlatban: a szaktanár is nevel akár akarja, akár nem
 - külső megjelenés,
 - pontosság,
 - munkafegyelem,
 - tanári teljesítmény,
 - reális és a tanári munkával alátámasztott követelés
- nevelés a szaktárgyunkban:
 - tananyag (pl. magyarteljesítmények)
 - módszer (oktatási, tanulási)

3. Tudományosság elve

különböző vonatkozásokban már többször érintve

4. A tanár vezető szerepének és a tanulók fokozódó önállósításának elve

- „az iskolának az a rendeltetése, hogy feleslegessé tegye önmagát”
- A tanárközpontú iskola ellenhatása a századforduló körül
- A gyermekközpontú iskolairányzatok túlzásai
- Realitás: a tanáré a vezető szerep (tervezés, végrehajtás ellenőrzés, értékelés) és a felelősség
- De a végső cél: a tanulók önállóvá tétele minden vonatkozásban (nemcsak a tanulási képességek, hanem pl. az ítélőképesség, a saját élet megszervezése, vitele stb. szempontjából is)
- mindig a helyzethez adekvát tanári vezetés, de a tendencia a direkt módszerekből az indirektek felé

5. Közösségi elv

- Ősi nevelési elv (ógörögök: az ember közösségi lény v. a keresztény nevelésfilozófiában ősidők óta: közösségben a közösségért egyéni felelősséggel)
- Ma „Nyugaton” pl. „a kooperatív munkára való nevelés”
- Makarenko reális értékelése – pl. polgárháborús helyzetben kallódó gyerekek mentése, más kérdés, hogy mit tartunk a munkájából ma is időszerűnek, pl. „makarenkói pofon” (és mit raktak rá ideológiai, politikai okokból)
- Ma: az iskola, az osztály mint közösségi kihatással van a tanulásra is az oktatásban: főleg a módszerek, pl. közös feladatok, csoportmunka a tanulás segítése mellett egyúttal segítik a közösségi nevelést és a felkészítést is a munkahelyi szituációra (a kooperáló munkára)

6. A tanulók fejlettségéhez való alkalmazkodás elve

- A fizikai/fiziológiai fejlettséghez (nem csak a testnevelésben)
 - órák, szünetek, bútorok, eszközök (ergonómia), világítás, színdinamika, díszítés
- értelmi, érzelmi, akaratilag fejlettséghez:
 - tananyag, módszerek, segítség, követelménytámasztás

7. A konkrétumok és absztrakciók egységének elve

Jelentése: a tanulás, főleg az alapiskolában végső soron mindig a konkrétumokból, az érzékelhetőből, érzékelhetőből indul, és jut el az absztrakciókhoz (fogalom, szabály, törvény, eljárás stb.) A szemléletesség elve

17. Didaktikai feladatok

Didaktikai feladatok

- értelmezés
- a tanár és a tanulók együttesen valósítják meg
- számuk nem meghatározott
- felsorolásuk: az oktatás (tanítás-tanulás) általános menete szerint
- nevezik az oktatási folyamat mozzanatainak is (pl. Nagy S.)

A főbb didaktikai feladatok

- az oktatás (tanítás-tanulás) kedvező feltételek megteremtése
 - szűkebb értelemben a tanulók motiválása
 - * a motiválás jelentése
 - * a motiválás módjai
 - tágabb értelemben a személyi és tárgyi feltételek megteremtése is
- az új anyag feldolgozása (az új ismeretek elsajátítása): a tanórán alapvetően a tanár és a tanulók közös tevékenysége, erre épül a tanulók önálló tevékenysége
- a gyakorlás fokozatai
 - szakmai elméleti képzés:
 - * példa
 - * feladat

- szakm. gyakorlati képz.:
 - * utánzás
 - * önálló végzés
 - * külső alg. szintjén
 - * belső alg. szintjén
 - * max. begyak. szintjén

- rögzítés
- rendszerezés
- ismétlés
- ellenőrzés

Mint didaktikai mozzanatok két csoportba (Nagy S. megfogalmazásában: két komplex fázisba) lehet összefoglalni:

- ismeretszerzés
- alkalmazás

fázisa.

A didaktikai feladatot a konkrét tanári-tanulói tevékenység céljának is lehet tekinteni. Ennek alapján egyes didaktikák a „didaktikai célok” megnevezést használják.

18. Az oktatási módszer

Az oktatási módszer értelmezése

- tanítási
- tanulási módszerek

Csoportosítás (felosztás)

- az alkalmazó személye szerint
 - a tanári munka módszerei
 - a tanár és a tanulók közös munkájának módszerei
 - a tanulók önálló munkájának módszerei

- a tanári vezetés jellege szerint
 - direkt
 - indirekt
- a didaktikai feladat szerint
 - az ismeretelsajátítást (az új anyag feldolgozását)
 - a gyakorlást
 - a rögzítést
 - az önellenőrzést
 - az ellenőrzést segítő módszer.

A tanár módszertani szabadsága

A módszer kiválasztását befolyásoló tényezők

- a tananyag (a tantárgy szakmai sajátosságai)
- a didaktikai cél
- a tanulók (értelmi fejlettség, meglévő ismeretek, jártasságok, készségek, érdeklődés, motiváltság)
- a tárgyi feltételek
- a tanár személyisége

Módszertani (célirányos) sokszínűség, módszertani monizmus

Módszeresség és módszereskedés; módszertani divatok

A módszer adekvátsága mint alapvető követelmény

A motiváltság mint minden tanulási folyamat előfeltétele

- motívumok – belső, külső
- motiválás – tájékoztatás, érdeklődés felkeltése, hasznosság, erkölcsi motívumok felkeltése, megerősítése

18.1. Ajánlott irodalom

Nagy S.: Az oktatás folyamata és módszerei, 89-96. o.
 Székelyné-Szokolszky: Didaktika, 171-173. o.
 Nagy S.: Az oktatáselmélet alapkérdései, 239-253. o.

19. Az új ismeretek feldolgozásának módszerei

19.1. Ismeretközlés

- szóbeli
 - közlés
 - magyarázat
 - előadás
 - prózai, művészi
 - * szakmai, anyanyelvi és retorikai követelmények
 - * a tanulói aktivitás (aktív figyelés, bekapcsolás)
- írásos
 - szöveges
 - * tankönyv
 - * szakszöveg
 - ábrás, szakrajzos

19.2. Bemutatás (tanári/oktatói demonstráció)

- szerkezet
- jelenség
- eljárás, művelet (rajzolás, mérés, szerelés, kezelés stb.)

19.3. Szeminárium és vita

szeminárium — kisebb csoport, oktató és tanuló/hallgató közösen dolgozik, a súlypont a hallgatói/tanulói aktivitás, önálló munka felé tolódik

vita érvek-ellenérvek ütköztetése — higgadtság, stílus, tárgyszerűség, kapcsolódás (nem „süketek beszélgetése”), meggyőzés és nem legyőzés, perszeveráció, argumentum ad hominem

a vezetés — indítás (a probléma exponálása, a résztvevők megnyerése /captatio benevolentiae/), moderátori szerep, részösszefoglalás, a lezárás, posztponálás művészete

19.4. A brain storming módszer – önálló kidolgozásra

- magyar elnevezése
- keletkezése

- lényege
- a csoport összeállításának szempontjai, optimális létszám
- a vezető
- a vezetés (lezajlás)
- az eredmény
- iskolai alkalmazhatóság

19.5. A felfedezettetés

- lényege
- tantárgyi sajátosságai
- előnyei, időigénye
- a modelleztetés (modellalkotás) hagyományos, számítógépes, a fekete doboz módszer
- a problémamegoldó/megoldató módszer

19.6. A szemléltetés

főbb fajtái: ábrával, makettel, modellel (statikus, működő), valós eszközzel,

- szemléltető eszközök főbb fajtái
- szemléltetés és szemléletesség
- optimális mérték, minimalizálás, agyonszemléltetés
- a szemléltetés alapvető tanári fogásai (követelményei)
 - láthatóság, lényegkiemelés, tanári mozgás, takarás,
 - időzítés stb. a szakmódszertanban tanultak szerint

19.7. A munkáltatás

lehet a többi didaktikai feladat (gyakorlás, rögzítés, önellenőrzés, ellenőrzés) módszere is más megfogalmazásban: a tanulók önálló munkájának módszerei

főbb fajtái

- könyvvel, ábrával, szakrajzzal
- önálló megfigyelés
- kísérlet, mérés, laboratóriumi munka, műhelymunka
- programozott anyagokkal
- számítógéppel

19.8. Ajánlott irodalom

Nagy S.: Az oktatás folyamata és módszerei, 96-124. o.

Székelyné-Szokolszky: Didaktika, 173-194. o.

Nagy S.: Az oktatáselmélet alapkérdései, 253-271. o.

20. A gyakorlás, rögzítés módszerei

20.1. A gyakorlás/gyakoroltatás

utánzás, ismétlés – mechanikusan ugyanazt, fejlesztve, új szituációban

az ismétlések/gyakorlások száma és a gyakorlottság

a maximális begyakorlottság

20.2. Rögzítés

a szilárd ismeretek, jártasságok stb. követelménye (a szilárd tudás)

módszerei

- gyakorlás
- alkalmazás (ismert, új szituációban, problémamegoldásban alkotó alkalmazás)
- ismétlés
 - mechanikus
 - súlypontosított

– új megközelítésben, kapcsolatrendszerben

- rendszerezés
- jelentősen hozzájárul az önellenőrzés/ellenőrzés is, bár ezeket a módszereket az önellenőrzés/ellenőrzés didaktikai feladathoz rendeltén, önálló csoportban tárgyaljuk

20.3. Ajánlott irodalom

Nagy S.: Az oktatás folyamata és módszerei, 124-128. o.

Nagy S.: Az oktatáselmélet alapkérdései, 271-276. o.

21. A szakmai gyakorlati képzés módszerei

21.1. *Önálló kidolgozásra*

Feladat: a saját iskolában folyó szakmai gyakorlati képzés

- alapvető célkitűzései
- szervezési formája
- főbb módszerei (oktatói/oktatási, ill. tanulói/tanulási módszerek)

22. Ellenőrzés, értékelés, osztályozás

22.1. Ellenőrzés

alapvető célja:

- oktatási:
 - visszajelzés a tanár
 - a tanuló
 - az osztály
 - képesítő/minősítő bizottság számára
- nevelési: szoktatás rendszeres, felelősségteljes munkára
- közvetlen didaktikai cél:

- diagnózis
- formatív ell.
- szummatív ell.

az ellenőrzés alapja:

- a tantervi követelmények (törzsanyag)
- a tanár döntése szerint (kiegészítő anyag), de csak ha az új anyag feldolgozásakor tudomására hozta a tanulóknak
- mindkét esetben lehet:
 - átlagorientált
 - kritériumorientált

főbb formái:

- szóbeli
 - rövid kérdés
 - hosszabb feleltetés
 - beszámoló, kiselőadás
- írásbeli
 - röpdolgozat
 - feladatlap
 - * helyi (saját készítésű)
 - * országosan bemért (standardizált)
 - dolgozat
 - tanulmány (inkább csak szakköri munkában)
- munkafeladatos
 - labormunkában
 - gyakorlati képzésben

alapvető elvárások (alapvető jósági kritériumok)

- objektivitás
- megbízhatóság (reliabilitás)
- érvényesség (validitás)

22.2. Értékelés

viszonyítás valamihez

- törzsanyag – tantervi követelmények
- kiegészítő anyag – a tanár döntése szerint

viszonyítási alap lehet

- az átlagteljesítmény (átlagorientált értékelés)
- kritérium (kritériumorientált ért.)

csak valamilyen formában elvégzett ellenőrzés alapján

formái

- szóbeli
 - rövid visszajelzés
 - részletesebb, + útmutatás a további tanuláshoz
- írásbeli
 - szöveges
 - érdemjegy, osztályzat

22.3. Osztályozás

iránta való igény

- az ország tradíciói
- egyszerűen áttekinthető

viták

- stresszhatás, korai kudarcélmény (pl. alsó tagozat)
- a gyakorlatban sokszor nem elégíti ki a három alapvető jósági kritériumot (pl. az egzakt alap hiánya)

- osztályozás nélküli iskola

módja

- az adott ország előírásai szerint, Mo.-on alapvetően a Rendtartás szerint
- eseti előírások, ajánlások
- osztályzatok száma, iránya országonként
 - Magyarországon: 1 - 4, 7 - 1, 5 - 1
 - Németországban: 1 - 5,
 - Romániában 1 - 10

érdemjegy, osztályzat, minősítés

az osztályzat mint a tanulói teljesítmény kvantifikált kifejezése

adatok skálatulajdonságai

az osztályzatadatok skálatulajdonságai

tanulói teljesítmény kvantifikálása

- egyszerű logikai alternatív elemekre bontás
- súlyozás
 - empirikus súly
 - fontossági
 - szint

pontszámok átváltása érdemjegyre

az átlag és a szórás alapján (átlagorientáltság) – elfogadhatósága

- az általános művelésben
- a szakmai képzésben

feladatlap, standardizált feladatlap, tantárgyteszt, országos feladatbank

22.4. Irodalom

Báthory Z. 223-282. o.

Nagy S. 276-286. o.

Hivatkozások

- [1] A szakképzés szintjeinek rendszere.
MüM, Bp. é.n. (1996)
- [2] Báthory Zoltán: Tanulók, iskolák, különbségek. Egy differenciális tanításelmélet vázlata.
Tankönyvkiadó, Bp., 1992
- [3] Benedek András (szerk.): Oktatáselméleti kérdések a szakképzésben.
Műszaki Könyvkiadó, Bp. 1995
- [4] Gyarak F. Frigyes – Biszterszky Elemér: Didaktikai tanulmányok gyűjteménye.
Műegyetemi Kiadó, 1996
- [5] Nagy Sándor: Az oktatáselmélet alapkérdései.
Tankönyvkiadó, Bp., 1981
- [6] Az oktatás folyamata és módszerei.
Volos Bt., Bp., 1993
- [7] Országos Képzési Jegyzék (OKJ).
NSZI, Bp., 1994
- [8] Papp Ágnes (szerk.): Szerkezetváltás a szakképzésben.
GI-BIBB-MüM-MKM, 1993
- [9] Pais E. Regina (szerk.): Szakmai tanárképzés.
PMMF, Pécs, 1995
- [10] Pedagógiai lexikon I-III.
Keraban K., Bp., 1997
- [11] Sallay Mária (szerk.): Új szakképzési modell. Tanulmányok.
General Press, Bp., 1996
- [12] Székely Endréné – Szokolszky István: Didaktika műszaki pedagógusok számára.
Tankönyvkiadó, Bp., 1977
- [13] Varga Lajos: A közismereti és a szakmai tantervek összehasonlító elemzése.
Magyar Pedagógia, 1988, 2, 158-171. o.
- [14] Varga Lajos (szerk.): A tananyag szerkezete
FKI, Bp., 1994

- [15] Baka Oszkár (szerk.): Iskolakísérletek.
NszI, Bp., 1994
- [16] Halász Gábor (szerk.): Tanulmányok a magyar közoktatásról.
OKI, Bp., 1997
- [17] Kotschy Beáta (szerk.): A tanár szerepe és a tanárképzés. Közép-kelet-európai
áttekintés.
MKM, Bp., 1996
- [18] S. Faragó Magdolna (szerk.): Tanárképzésünk megújítása.
FKI, Bp., 1993
- [19] Simonics István (szerk.): VET Systems Qualifications Databases.
NszI-BIBB, 1996
- [20] Tanítani és tanulni – a kognitív társadalom felé. Európai Bizottság. Magyarul:
MüM, Bp., 1996
- [21] Tóth, Agnes (ed.): Some aspects of vocational and technical teacher training.
ATEE, Brussels, 1995